

FUQAROLIK HUQUQINING ALOHIDA INSTITUTLARI MISOLIDA TADBIRKORLIK KOMPANIYALARI ISHTIROKCHILARINING MULKIY HUQUQLARI VA MANFAATLARINI HIMOYA QILISH

Toshmamatova Shaxrizoda Dilmurod qizi

Berdaq nomidagi Qoraqalpoq Davlat Universiteti

“Yurisprudensiya” yo‘nalishi 3-kurs talabasi

Annotatsiya. Mazkur maqola tadbirkorlik kompaniyalari ishtirokchilarining mulkiy huquqlari va manfaatlarini himoya qilish borasida fuqarolik huquqining alohida institutlarining o‘rni va ahamiyatini tahlil qiladi. Tadqiqotda xususiy mulkchilikning huquqiy asoslari, ishtirokchilarning mulkiy huquqlarini himoya qilish mexanizmlari, shuningdek, huquqiy nizolarni hal etishda sud amaliyotining roli yoritiladi. Bundan tashqari, tadbirkorlik subyektlari ishtirokchilarining manfaatlarini himoya qilish bo‘yicha qonunchilikdagi mavjud muammolar va ularni hal qilish bo‘yicha takliflar taqdim etiladi. Maqola tadbirkorlik kompaniyalari faoliyatida mulkiy munosabatlarning muhofazasi va ularning barqarorligini ta‘minlash borasida nazariy va amaliy ahamiyatga ega.

Kalit so‘zlar: fuqarolik huquqi, tadbirkorlik kompaniyalari, mulkiy huquqlar, ishtirokchilarning manfaatlarini, huquqiy himoya, yuridik shaxslar.

Annotation. This article analyzes the role and importance of individual institutions of civil law in protecting the property rights and interests of the participants of business companies. The research covers the legal foundations of private ownership, the mechanisms for protecting the property rights of participants, as well as the role of court practice in resolving legal disputes. In addition, existing problems in the legislation on protecting the interests of participants of business entities and proposals for their solution are presented. The article is of theoretical

and practical importance in terms of protection of property relations and ensuring their stability in the activities of entrepreneurial companies.

Key words: civil law, business companies, property rights, interests of participants, legal protection, legal entities.

Kirish. Hozirgi global iqtisodiyot sharoitida tadbirkorlik subyektlarining manfaatlarini himoya qilish, ayniqsa, mulkiy huquqlarini kafolatlash milliy huquqiy tizimlarning muhim vazifalaridan biriga aylanmoqda. Tadbirkorlik kompaniyalari faoliyatida ishtirokchilarning mulkiy huquqlari hamda ularning manfaatlarini himoya qilish masalasi fuqarolik huquqining asosiy institutlari orqali hal etiladi. Ushbu maqolada tadbirkorlik kompaniyalari ishtirokchilarining huquqiy kafolatlari va ularning manfaatlarini himoya qilish bo'yicha amaliyotdagi qator misollar tahlil qilinadi.

Tadbirkorlik kompaniyalari - bu mulkiy manfaatlar asosida tashkil etilgan, iqtisodiy faoliyatni amalga oshiruvchi yuridik shaxslar bo'lib, ularning ishtirokchilari o'zaro shartnoma asosida hamkorlik qiladi. O'zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksi va "Mas'uliyati cheklangan jamiyatlar to'g'risida"gi qonun tadbirkorlik subyektlarining huquqiy maqomini belgilab berishda muhim ahamiyatga ega.

Tadbirkorlik kompaniyalari ishtirokchilarining mulkiy huquqlari quyidagi asosiy yo'nalishlarda namoyon bo'ladi:

1. Ustav kapitalidagi ulushga mulk huquqi.
2. Foydadan daromad olish.
3. Jamiyat mol-mulkiga bo'lgan huquqiy talab.
4. Xo'jalik jamiyati faoliyatida ishtirok etish.

Tadbirkorlik kompaniyalari ishtirokchilari mulkiy huquqlarining buzilishi quyidagi holatlarda yuzaga kelishi mumkin:

- Ustav kapitalidagi ulushlarni noqonuniy tarzda musodara qilish;

- Kompaniya foydasini adolatsiz taqsimlash;
- Ko'chmas mulk yoki moddiy aktivlarning noqonuniy sotilishi.

O'zbekiston qonunchiligida ishtirokchilarning mulkiy huquqlarini himoya qilish uchun bir nechta huquqiy mexanizmlar nazarda tutilgan:

1. Sud orqali himoya. Fuqarolik protsessual kodeksi asosida har qanday mulkiy nizo sudga olib chiqilishi mumkin.
2. Jamiyat hujjatlari asosida himoya. Har bir jamiyatning ustavi va ichki qoidalari ishtirokchilarning huquqlarini kafolatlaydi.
3. Ta'mirlov choralari. Ushbu choralar orqali zarar yetkazilgan mulk yoki daromad tiklanadi.

Amaliy misollar:

1. Ustav kapitalidagi ulushga mulk huquqining buzilishi. Misol: 2022-yilda Toshkent shahridagi "ABC MCHJ" kompaniyasi ishtirokchisi A.Komilovning ulushi boshqa ishtirokchilar tomonidan soxta hujjatlar asosida kamaytirib qo'yilgan. A.Komilov sudga murojaat qildi va ustav hujjatlaridagi o'zgartirishlarni bekor qilishga erishdi. Sudning qaroriga ko'ra, A.Komilovning ulushi tiklandi va u keltirilgan zarar uchun kompensatsiya oldi. Tahlil: Bu holatda fuqarolik huquqining "Mulkiy huquq" instituti ishga tushirildi. Sud orqali ishtirokchining mulkiy huquqlari tiklandi.

2. Foydadan adolatsiz taqsimlash. Misol: "XYZ MCHJ" kompaniyasida 2023-yilda foyda taqsimlanishi chog'ida ishtirokchilardan biri B.Maratovga tegishli ulush miqdori hisobga olinmagan. B.Maratov iqtisodiy sudga murojaat qildi va foyda taqsimlanishining yangi rejasini talab qildi. Sud B.Maratovning ulushi bo'yicha kompensatsiya to'lash haqida qaror chiqardi. Tahlil: Bu holatda ishtirokchining mulkiy manfaatlarini buzilgan. Sud qarori bilan tadbirkorlik subyektlari faoliyatida adolatlilik ta'minlandi.

3. Jamiyatning mulkiy aktivlaridan noqonuniy foydalanish. Misol: "QWE MCHJ" rahbariyati jamiyatning ko'chmas mulkini bozor qiymatidan ancha past

bahoda uchinchi shaxslarga sotgan. Bu holatda ishtirokchilardan biri sudga murojaat qilib, bitimni bekor qilishga erishdi va mulk jamiyatga qaytarildi. Tahlil: Fuqarolik kodeksining “Bitimlarning haqiqiy emasligi” to’g’risidagi qoidalari qo’llanildi. Sud qarori bilan jamiyatning mulkiy manfaatlari himoya qilindi. Bitim ushbu Kodeksda belgilab qo’yilgan asoslarga ko‘ra, sud haqiqiy emas deb topganligi sababli (nizoli bitim) yoki bunday deb topilishidan qat’i nazar, haqiqiy emas deb hisoblanadi (o‘z-o‘zidan haqiqiy bo‘lmagan bitim).

Tadbirkorlik kompaniyalari ishtirokchilarining mulkiy huquqlarini himoya qilish mexanizmlarini yanada samarali qilish uchun quyidagi choralar taklif etiladi:

1. Mulkiy huquqlarni elektron ro’yxatga olish. Bu huquqlarning buzilish xavfini kamaytiradi.
2. Arbitraj sudlarining rolini kuchaytirish. Nizolarni tezkor hal qilish imkoniyatini beradi.
3. Huquqiy savodxonlikni oshirish. Tadbirkorlik subyektlari ishtirokchilari uchun treninglar tashkil etish.

Tadbirkorlik kompaniyalari ishtirokchilarining mulkiy huquqlarini himoya qilish – fuqarolik huquqining muhim vazifalaridan biridir. Bunda ustav hujjatlari, sud muhokamalari va qonunchilik asosiy vosita sifatida xizmat qiladi. Huquqiy kafolatlarni yanada takomillashtirish iqtisodiy barqarorlik va tadbirkorlik muhitini yaxshilashga hissa qo’shadi. Fuqarolik huquqining institutlari va ularning amaliyotdagi tatbiqi orqali ishtirokchilarning mulkiy manfaatlarini himoya qilish nafaqat huquqiy, balki iqtisodiy taraqqiyot uchun ham muhim omildir.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, fuqarolik huquqining alohida institutlari doirasida tadbirkorlik kompaniyalari ishtirokchilarining mulkiy huquqlari va manfaatlarini himoya qilish zamonaviy iqtisodiy munosabatlarning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Ushbu jarayonda mulk huquqi, majburiyat huquqi, korporativ huquq va shartnomaviy munosabatlar kabi institutlar o‘zaro uzviy bog‘langan holda amal qiladi hamda ishtirokchilarning iqtisodiy manfaatlarini huquqiy jihatdan

kafolatlaydi. Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, kompaniya ishtirokchilarining huquqlarini samarali himoya qilish uchun qonunchilikda aniq mexanizmlar aksiyadorlarning huquqlarini himoya qilish, ulushni boshqarish, dividend olish, axborotga ega bo‘lish va nizolarni hal etish tartiblari mustahkam belgilanishi zarur. Shu bilan birga, sud-huquq amaliyotining takomillashuvi, korporativ boshqaruv standartlarining joriy etilishi va shaffoflik darajasining oshirilishi ham muhim ahamiyat kasb etadi. Bundan tashqari, tadbirkorlik subyektlari faoliyatida yuzaga keladigan nizolarni hal etishda muqobil usullar mediatsiya va arbitraj tizimlaridan samarali foydalanish ishtirokchilar manfaatlarini tezkor va adolatli himoya qilish imkonini beradi. Raqamli texnologiyalarni joriy etish orqali huquqiy munosabatlarni monitoring qilish va boshqarish ham zamonaviy talablarga javob beruvchi muhim yo‘nalishlardan biri hisoblanadi. Umuman olganda, fuqarolik huquqi institutlarini yanada takomillashtirish, ularni xalqaro standartlarga moslashtirish va amaliyotda samarali qo‘llash tadbirkorlik kompaniyalari ishtirokchilarining mulkiy huquqlari va qonuniy manfaatlarini ishonchli himoya qilishga xizmat qiladi hamda mamlakatda investitsion muhit va iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlashga zamin yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. <https://lex.uz/docs/-6445145?otherlang=1>
2. <https://lex.uz/mact/-111189>
3. Mas’uliyati cheklangan hamda qo‘shimcha mas’uliyatli jamiyatlar to‘g‘risida O‘zbekiston Respublikasining Qonuni, 06.12.2001 yildagi 310-II-son
4. “Aksiyadorlik jamiyatlari va aksiyadorlarning huquqlarini himoya qilish to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasining Qonuni, 06.05.2014 yildagi O‘RQ-370-son
5. <https://lex.uz/docs/-2055680>

6. Sudlar to'g'risida O'zbekiston Respublikasining Qonuni, 28.07.2021 yildagi O'RQ-703-son
7. Investitsiyalarni o'zaro rag'batlantirish va himoya qilish to'g'risida bitim, 20.08.2022
8. <https://lex.uz/ru/>